



КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

А. М. Івановська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права

УДК 342.565.2 (477)

ОФІЦІЙНЕ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ І ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЯК ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Розглянуто повноваження Конституційного Суду України у сфері офіційного тлумачення Конституції і законів України, проаналізовано точки зору різних науковців щодо змісту офіційного тлумачення, досліджено його особливості, коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду з приводу офіційного тлумачення, охарактеризовано його основні стадії. Проаналізовано практичну діяльність Конституційного Суду України по здійсненню офіційного тлумачення Конституції і законів України. На основі проведеного дослідження визначено спрямованість офіційного тлумачення Конституційного Суду на забезпечення реалізації і захисту прав та свобод людини і громадянина. Виявлено та обґрунтовано особливості юридичної природи актів Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України. Визначено правові наслідки рішень про офіційне тлумачення та їх місце в системі нормативно-правових актів. Окреслено проблеми сучасного стану правового регулювання цього питання в Україні та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: Конституція України, закони України, офіційне тлумачення, Конституційний Суд України, захист прав і свобод людини і громадянина, рішення Конституційного Суду, правова позиція, юридична природа актів тлумачення Конституційного Суду.

Для чіткого та ефективного функціонування механізму правового регулювання суспільних відносин необхідне правильне розуміння норм права. Тлумачення правових норм допомагає всім суб'єктам права усвідомити сенс і зрозуміти зміст норми. Знання офіційних роз'яснень змісту чинного законодавства, що дозволяє глибоко зрозуміти дійсний сенс правових норм, значно підвищують якість правового регулювання суспільного життя. Займаючи відособлене місце в механізмі правового



регулювання, офіційне тлумачення є одним з найефективніших важелів впливу на суспільні відносини і передбачає не тільки правильне усвідомлення меж правового регулювання, а й використання з цією метою найбільш дієвих правових засобів. Очевидним стає і те, що найбільш значуще положення в світлі цього займає офіційне тлумачення Конституції і законів України.

Вагомий внесок у дослідження проблем офіційного тлумачення Конституції і законів зробили класики вітчизняної і зарубіжної юриспруденції, а також відомі сучасні учені: С. С. Алексєєв, Ж.-Л. Бержель, В. Д. Бринцев, Р. Ф. Васильєв, Є. В. Васьковський, М. М. Вопленко, М. А. Гредескул, П. Б. Евграфов, А. М. Колодій, М. М. Коркунов, В. В. Лазарєв, Р. З. Лівшиц, М. Н. Марченко, І. В. Михайловський, Т. Я. Насирова, П. О. Недбайло, В. С. Нерсисянц, О. С. Піголкін, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, П. Рікер, М. В. Селіванов, О. Ф. Скакун, В. Є. Скомороха, І. Д. Сліденко, С. В. Тарановський, В. Я. Тацій, В. М. Тесленко, Ю. О. Тихомиров, В. П. Тихий, Ю. М. Тодика, Т. Я. Хабрієва, М. В. Цвік, О. Ф. Черданцев, В. М. Шаповал, Г. Ф. Шершеневич, А. С. Шляпочников, А. М. Шульга, Б. С. Ебзєєв, П. С. Елькінд та ін.

Однак аналіз науково-юридичної літератури, присвяченої цій темі, свідчить про те, що, незважаючи на значну кількість досліджень, розробка теорії та законодавче регулювання офіційного тлумачення, а особливо одного з найбільш значущих його видів — нормативного тлумачення Конституції України, ще не відповідає в повній мірі потребам сучасної юридичної практики.

Виходячи з викладеного, мета статті полягає в тому, щоб на основі вивчення наукової літератури, узагальнення нормативно-правового матеріалу, практики його застосування здійснити аналіз змісту і меж офіційного тлумачення як одного із найголовніших повноважень Конституційного Суду України, виявити проблемні питання, що існують у цій сфері, та окреслити шляхи їх вирішення.

У Конституції України 1996 року офіційне тлумачення самої Конституції вживається лише один раз — у п. 2 ст. 150, де воно характеризується як одне з повноважень Конституційного Суду України. У п. 6 розділу XV Конституції “Перехідні положення” зафіксовано, що до створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України. Зі змісту цього положення логічно випливає, що з моменту створення Конституційного Суду України Верховна Рада України позбавляється цього права. Саме це сприяло виникненню дебатів з приводу того, хто є суб’єктом офіційного тлумачення законів. Ці дебати ведуться і по сьогодні як на офіційному рівні, так і в наукових колах. У теоретичному аспекті автентичне тлумачення Конституції і законів іманентно притаманне органу, який приймає названі правові форми. Як вважає М. Цвік, відсутність у законодавця права офіційно тлумачити зміст прийнятих ним законів не може позитивно впливати на правозастосовчу практику. Ще у римському праві підкреслювалось, що право тлумачити закон має лише той, хто наділений правом його приймати. Тому логічною і зрозумілою є пропозиція повернути Верховній Раді України право тлумачити закон [1, с. 59].

Однак з цією точкою зору не можна погодитись. Існує низка причин, через які право тлумачення Конституції і законів України самим законодавчим органом є недоцільним, а подекуди — і небезпечним. Як справедливо зазначає В. Є. Скомороха [2, с. 66], для того, щоб розтлумачити правову норму, виходячи із загальних принципів права, і тим самим забезпечити правильність її застосування, повинен діяти незалежний від законодавця висококваліфікований орган, для якого тлумачення Конституції і законів України є виключною прерогативою завдяки його юридичній природі. Офіційне тлумачення повинно бути суто юридичним, а не політичним. Тому воно, як правило, не повинно змінюватись з плином часу, виходити з міркувань політичної доцільності. Якщо порівнювати офіційне тлумачення Верховної Ради України і Конституційного Суду України, то в цілому перевагу слід надати останньому, визнавши його більш придатним для здійснення офіційного



тлумачення. Про це свідчить і порядок створення (від різних гілок влади) професійного складу, термін повноважень, детальне визначення процедури конституційного судочинства. Так, дев'ятирічний термін повноважень Конституційного Суду України забезпечує більш стабільне тлумачення, аніж чотирирічний термін депутатських повноважень. До того ж депутати завжди є політичними діячами, а суддям заборонено як належати до політичних партій, так і займатись політичною діяльністю (що, безумовно, не є абсолютною гарантією від окремих проявів політичних симпатій суддів Конституційного Суду).

Прихід до парламенту нових політичних сил завжди пов'язаний із загрозою того, що новий депутатський корпус буде підходити до тлумачення тих чи інших норм з нових політичних позицій. Тому, безумовно, потрібно віддати перевагу професійному тлумаченню Конституційного Суду [1, с. 60]. Цю точку зору підтримує В. Тихий [3, с. 40].

Конституція України приділяє увагу питанню офіційного тлумачення Конституції і законів України, маючи на увазі виключне повноваження Конституційного Суду України, але при цьому не дає визначення цьому поняттю. У Законі України "Про Конституційний Суд України" також не дається нормативне визначення поняттю "офіційне тлумачення", а мова йде лише про його підстави (ст. 93–94 Закону). У ст. 93 Закону акцентується увага на практичній необхідності "в уясненні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції і законів України".

На думку В. Тихого, офіційне тлумачення Конституції і законів України — діяльність Конституційного Суду в рамках законодавчо встановлених процедур за допомогою апробованих наукою і практикою прийомів і способів по усуненню невизначеності розуміння Конституції і законів України у формі нормативної або казуальної інтерпретації з метою забезпечення законності і конституційного правопорядку [3, с. 42].

Виходячи з положень теорії держави і права, за характером та юридичними наслідками офіційне тлумачення поділяється на казуальне і нормативне.

Казуальне офіційне тлумачення — це тлумачення щодо конкретного випадку. Його особливістю є те, що воно є обов'язковим лише для тих осіб, стосовно яких воно дається [4, с. 98]. Особливістю казуального тлумачення Конституційного Суду України є його офіційна загальнообов'язковість (не лише для конкретних осіб). Офіційне тлумачення Конституційним Судом України дається як нормам закону, конституційність якого перевіряється, так і відповідним положенням Конституції. Найбільша кількість справ, що розглядається Конституційним Судом України, здійснюється саме за допомогою казуального тлумачення. Насамперед це стосується спорів про перевірку на відповідність Конституції України законів та інших правових актів. Інтерпретуючи те чи інше положення, Суд розкриває зміст установок, звертається до букви і духу закону, перевіряє відповідність оспорюваного положення основним принципам, закладеним у Конституції України, про розподіл влади, компетенцію, розмежування предметів відання повноважень. І оскільки уся ця аргументація спрямована на вирішення конкретного спору, то сформульовані правові позиції, що виражають праворозуміння відповідного конституційного принципу в рішенні Конституційного Суду України, повинні застосовуватись не у конкретному випадку, а спрямовані на попередження неправильного розуміння правових вимог усіх правозастосовців [5, с. 69]. Таким чином, виражена правова позиція щодо конституційності конкретного акта або норми є правилом, яким повинні керуватись Верховна Рада України, Президент, судові та інші органи, посадові особи при вирішенні питань у рамках своєї компетенції щодо аналогічних за змістом актів, норм.

Нормативне тлумачення — офіційне роз'яснення, яке, як і норма права, володіє загальною дією, тобто поширюється на невизначене коло осіб і на необмежену кількість випадків, характеризується державною обов'язковістю. Закріплене



законодавцем за Конституційним Судом України право давати офіційне тлумачення передбачає, що воно вже само по собі є нормативним, здійснюється незалежним органом державної влади, набуває юридичної форми, є загальнообов'язковим [6, с. 270].

Тлумачення Конституції України покликане, перш за все, вирішити спори між суб'єктами конституційно-правових відносин та реалізувати конституційні норми. Відповідно до ст. 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" [7] підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Президента України, не менш як 45 народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховного Суду України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України, а підставою для конституційного звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства, юридичних осіб є наявність неоднозначного застосування Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади за умови, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. Такі особи повинні бути особисто зацікавлені у рішенні Конституційного Суду, адже саме їх конституційним правам і свободам завдана певна шкода або створена небезпека її спричинення [8, с. 67]. Слід погодитись із І. В. Корейбою, що вимога норми закону про наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України обмежує можливості суб'єктів звернення щодо захисту своїх прав, оскільки їм доводиться або шукати факти неоднозначного застосування нормативних положень, або чекати, коли такі факти настануть [9, с. 17].

У державно-правовій практиці зарубіжних країн існують інші суб'єкти, які мають право звертатись до органів конституційного контролю з приводу офіційного тлумачення Конституції і законів. Так, відповідно до ст. 125 Російської Федерації, правом звернення наділені Президент, Рада Федерації, Державна дума, уряд Російської Федерації, органи законодавчої влади суб'єктів Російської Федерації. В Азербайджані, Казахстані, Молдові та Узбекистані жодних обмежень не передбачено: з таким запитом можуть звертатись усі суб'єкти, які мають право звернення щодо інших питань до конституційного суду. Відповідно до ст. 38 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова суб'єктами звернення є Президент, уряд, міністр юстиції, Вища судова палата, Економічний суд, Генеральний прокурор, депутат парламенту [10, с. 441].

Таким чином, в Україні коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду з приводу офіційного тлумачення набагато ширше, що є нетиповим для світової практики конституційного контролю. Але, як справедливо зазначає Л. П. Чубар, надання можливості такій кількості суб'єктів звертатися до Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України є своєрідною компенсацією відсутності додаткових можливостей (наприклад, право на звернення щодо конституційності нормативних актів) для громадян та інших суб'єктів захищати свої права засобом конституційного судочинства. Крім того, важливість такого засобу захисту полягає в тому, що, розглядаючи конституційне звернення, Конституційний Суд здійснює вплив на всю правову практику, спрямовуючи її в конституційне русло і забезпечуючи захист прав і свобод з питань, що були предметом офіційного тлумачення в системі виконавчої і судової влади, а також сприяє відповідальному ставленню цих органів до забезпечення прав і свобод у процесі застосування нормативно-правових актів [11, с. 88–89].

Будь-яке тлумачення законів можна уявити як процес і його результат. Характеристика процесу тлумачення права — основне у висвітленні правотлумачної діяльності. Як правило, закони про конституційні суди передбачають правила



судочинства з цього приводу [12, с. 132]. Такі правила діють і у Конституційному Суді України.

Першою стадією тлумачення Конституції і законів України можна назвати встановлення невизначеності у питанні розуміння положень Конституції і законів, що одночасно є і підставою для розгляду справи в Конституційному Суді України. На цій стадії вивчається текст звернення до Конституційного Суду і додані до нього документи. Конституційні звернення повинні відповідати вимогам, встановленим ст. 39, 42 Закону України “Про Конституційний Суд України”. Якщо ж вони не відповідають цим вимогам або подані суб’єктами, які не вказані в Законі, або з питань, які не входять до компетенції Конституційного Суду України, такі звернення не розглядаються. Звернення розглядаються попередньо Секретаріатом Конституційного Суду (§ 11 Регламенту Конституційного Суду України) [13] на предмет їх відповідності умовам Закону. За результатами перевірки пропозиції по конституційних зверненнях, оформлені у письмовій формі, направляються керівнику Секретаріату Конституційного Суду. У випадку їх невідповідності або якщо вони явно не підлягають розгляду в Конституційному Суді, керівник Секретаріату направляє про це письмове повідомлення суб’єктам конституційних звернень.

Якщо ж конституційні звернення можуть бути прийняті до розгляду в Конституційному Суді, керівник Секретаріату направляє матеріали справи Голові Конституційного Суду, який після вивчення передає їх для розгляду в одну з колегій Суду.

Друга стадія тлумачення Конституції і законів України пов’язана з діяльністю судді-доповідача по підготовці справи до слухання. Розподіл конституційних звернень між судьями-доповідачами проводиться рівномірно, з урахуванням їх спеціалізації. Суддя-доповідач всебічно вивчає матеріали справи, зокрема витребує додатково необхідні матеріали, доручає проведення перевірок, досліджень, експертиз, консультується зі спеціалістами, робить запити. Потім секретар Колегії суддів за пропозицією судді-доповідача вносить ці матеріали на розгляд Колегії суддів для вирішення питання про відкриття або відмову у відкритті провадження по цій справі. Ця стадія завершується винесенням Колегією процесуальної ухвали про відкриття провадження в Конституційному Суді України або відмову в його відкритті.

Наступна, третя, стадія полягає у розгляді конституційних звернень по суті. У випадку прийняття Колегією Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відмову у відкритті провадження по справі питання про відкриття розглядає на своїх засіданнях Конституційний Суд. Якщо на засідання Суду прийнято процесуальну ухвалу про відкриття провадження по справі в Конституційному Суді, це питання виноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання Конституційного Суду. Прийнята Судом на його засіданні процесуальна ухвала про відмову у відкритті провадження по справі в Конституційному Суді України є остаточною й оскарженню не підлягає.

Четверта стадія представляє собою дискусію суддів для прийняття підсумкового висновку Конституційного Суду з питання офіційного тлумачення Конституції і законів України.

Завершальну стадію інтерпретаційного процесу в Конституційному Суді України складають дії по оформленню рішення і доведенню його до загального відома. Рішення приймаються Судом поіменним голосуванням його суддів. За пропозиції суддів Конституційного Суду України до проекту рішення голосується в порядку надходження. Судді не вправі утриматись від голосування (ст. 63 Закону). Рішення Конституційного Суду України мотивуються письмово, підписуються окремо кожним суддею, який голосував “за” або “проти”. Підписання суддею висновку Конституційного Суду України є обов’язковим. Рішення Суду обов’язкові до виконання на території України, остаточно і не можуть бути оскаржені.

Суддя Конституційного Суду України відповідно до ст. 64 Закону, § 56 Регламенту Конституційного Суду України має право висловлювати окрему думку,



незалежно від того, голосував він “за” чи “проти”, яка подається протягом семи днів після прийняття рішення або висновку. Воно викладається в письмовій формі і додається до рішення (висновку) Конституційного Суду України. Під окремою думкою розуміється офіційно виражена думка, яка не співпадає з позицією більшості в частині, у якій встановлені висновки рішення або їх обґрунтування. Вона відображає особисте ставлення судді до конституційно-правових проблем, що стали предметом розгляду Конституційним Судом. Рішення разом з окремими думками суддів Конституційного Суду України публікуються у “Віснику Конституційного Суду України”, в інших офіційних виданнях України, зокрема в “Офіційному віснику України” [3, с. 42].

У ході здійснення офіційного тлумачення Суд зосереджується насамперед на тих положеннях Конституції і законів, які безпосередньо чи опосередковано пов’язані із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина або можуть їх обмежувати. Зокрема за допомогою конституційного судочинства забезпечується реалізація та захист основних громадянських і політичних прав і свобод людини і громадянина.

Приміром, гарантуванню невід’ємного права людини на життя присвячені рішення у справі про смертну кару від 29 грудня 1999 р. № 11–рп/99 [14] та у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 р. № 1–рп/2011 [15]. Положення ч. 2 ст. 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов’язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з іншого — утримуватися від прийняття будь-яких актів, які можуть призвести до скасування конституційних прав і свобод, а отже, — й права людини на життя.

З урахуванням правових позицій Суду прийнято Закон України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 11 грудня 2003 р. № 1382–IV [16], відповідно до ч. 2 ст. 2 якого реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їхнього обмеження. Підставою для такого формулювання стало Рішення Суду у справі щодо прописки від 14 листопада 2001 р. № 15–рп/2001, згідно з яким вільне пересування і вибір місця проживання є суттєвою гарантією свободи особистості, умовою її професійного і духовного розвитку; такі свободи можуть бути обмежені, але тільки законом (ст. 33 Конституції України).

Визначальним для розуміння та реалізації права на доступ до інформації, на свободу думки й слова стало Рішення у справі К. Г. Устименка від 30 жовтня 1997 р. № 5–зп: “... кожна особа має право ознайомлюватися із зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою захищеною законом таємницею” [17].

Проблеми, пов’язані з особливостями реалізації права громадян на свободу вираження поглядів і критику стосовно дій (бездіяльності) посадових і службових осіб, неодноразово були предметом розгляду Європейського суду з прав людини (далі — Європейський Суд). Застосовуючи положення ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у рішеннях у справах “Нікула проти Фінляндії”, “Яновський проти Польщі” та інших, Європейський Суд підкреслює, що межі допустимої інформації стосовно посадових і службових осіб можуть бути ширшими, ніж межі такої самої інформації щодо звичайних громадян. З урахуванням практики Європейського Суду в Рішенні у справі про поширення відомостей від 10 квітня 2003 р. № 8–рп/2003 Суд зазначив, що викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу під час виконання функціональних обов’язків порушено її право, не може вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоду інтересам цих осіб [18].



Про забезпечення політичного права громадян України на свободу об'єднання йдеться в Рішенні у справі про молодіжні організації від 13 грудня 2001 р. № 18–рп/2001 [19] (зокрема щодо неконституційності державної фінансової підтримки діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій через одну “спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій”). Відповідно до нього обов'язком правової держави є, зокрема, невтручання як у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання, крім обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 36 Конституції України). Інші (що не є найбільш загальними) питання реалізації права на свободу об'єднання в громадянському суспільстві не підлягають державному регулюванню і повинні вирішуватися на вільний розсуд його членів.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, гарантуючи громадянам свободу об'єднання з іншими, містить перелік випадків, у яких національним законодавством можуть регулюватися обмеження (ст. 11).

Практично всі вони передбачені Конституцією України (ст. 23, 36), у тому числі й допустимість установлення відповідним законом обмежень з метою захисту прав і свобод інших осіб, якщо такі обмеження необхідні в демократичному суспільстві. Європейський Суд неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу “збереження основного змісту прав і свобод” (Рішення Європейського Суду від 20 травня 1999 р. у справі “Реквені проти Угорщини”, Рішення Великої палати від 13 лютого 2003 р. у справі “Партія добробуту та інші проти Туреччини”).

У Рішенні у справі про утворення політичних партій в Україні від 12 червня 2007 р. № 2–рп/2007 [20] Суд дійшов висновку про конституційність положень щодо необхідності підтримки рішення про створення політичної партії підписами не менше десяти тисяч громадян України, зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей та реєстрації місцевих організацій партії в більшості регіонів, адже зазначені положення Закону лише врегульовують процес реалізації громадянами конституційного права на свободу утворення політичних партій, створюють передумови для забезпечення загальнодержавного статусу політичних партій і рівних можливостей щодо застосування виборчого законодавства. Крім того, у Рішенні у справі про утворення та реєстрацію партійних організацій від 16 жовтня 2007 р. № 9–рп/2007 [21] Суд дав офіційне тлумачення положенням Закону України “Про політичні партії в Україні” щодо обов'язку кожної політичної партії забезпечити утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України із вказаних у ч. 2 ст. 133 Конституції України. Ці правові позиції Суду безпосередньо зумовлюють практику адміністративного судочинства в Україні.

У рішеннях Суду також неодноразово порушувалося питання щодо гарантій права брати участь у Всеукраїнському референдумі (Рішення у справі про Всеукраїнський референдум за народною ініціативою від 27 березня 2000 р. № 3–рп/2000; у справі про здійснення влади народом від 5 жовтня 2005 р. № 6–рп/2005; у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі від 16 квітня 2008 р. № 6–рп/2008 та інші рішення), які повинні бути враховані під час прийняття нового Закону про референдуми в Україні.

Практика Суду суттєво вплинула на унормування механізму реалізації права вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зокрема цій проблематиці присвячено Рішення у справі про вибори народних депутатів України від 26 лютого 1998 р. № 1–рп/98 [22] щодо невідповідності Конституції України положення про те, що виборці, які не брали участі у голосуванні, підтримують волевиявлення інших; щодо необхідності



відновлення активного виборчого права осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі; Рішення у справі про сумісництво посад народного депутата України і міського голови від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 [23]: громадянину України надано право вільно бути обраним до будь-якого органу державної влади, зокрема до Верховної Ради України, до органу місцевого самоврядування — сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, а також бути обраним сільським, селищним, міським головою, але реалізувати набутий представницький мандат громадянин може тільки в одному з цих органів чи на посаді сільського, селищного, міського голови; Рішення у справі про виборчу заставу від 30 січня 2002 р. № 2-рп/2002 [24] щодо недискримінаційного, на думку Суду, характеру грошової виборчої застави; Рішення у справі про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 17 квітня 2003 р. № 9-рп/2003 [25] щодо неконституційності обмеження зазначених у Законі державних службовців вимогою подання для реєстрації кандидатами в депутати зобов'язання про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії; Рішення у справі про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування від 3 липня 2003 р. № 13-рп/2003 [26]; Рішення у справі про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів від 23 жовтня 2003 р. № 17-рп/2003 [27] щодо неконституційності припису для кандидатів-самовисуванців щодо проживання чи роботи в межах території виборчого округу; Рішення у справі про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України від 19 жовтня 2009 р. № 26-рп/2009 [28], яким розцінена як така, що звужує зміст та обсяг активного виборчого права, додаткова вимога для громадян, які проживають або перебувають у період підготовки і проведення виборів за межами України, — перебування на консульському обліку тощо.

Стаття 39 Конституції України закріплює право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 185¹, ст. 185²) передбачено відповідальність за “порушення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”, але й до цього часу не прийнято закон, який визначав би цей порядок. Зокрема формулювання про “завчасне” сповіщення про проведення зборів, наведене у ч. 1 ст. 39 Конституції України, є оціночним. У Рішенні у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001 [29] воно характеризується не менш відносними категоріями — “заздалегідь”, “у прийнятні строки”, які надавали б можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходи щодо забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Беручи до уваги неможливість Суду унормувати правовідносини, визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо цілком обґрунтовано віднесено до предмета законодавчого регулювання.

Поширеною є практика посилення на зазначене Рішення Суду адміністративними судами України під час вирішення спорів щодо обмеження права на мирне зібрання, однак увага в них акцентується на тому, що строк завчасного сповіщення має бути достатнім для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону, та в разі потреби, згідно з ч. 2 ст. 39 Конституції України, звернутися до суду для вирішення спірних питань. На превеликий жаль, поодинокими є судові рішення, в яких наголошується на необхідності врегулювання цих правовідносин законодавством, а не актами органів місцевого самоврядування.

У процесі розгляду законопроекту “Про порядок організації і проведення мирних заходів” від 6 травня 2008 р. № 2450 пропонувалися різні строки



“завчасного” сповіщення — від одного дня (запропоновано народним депутатом Ю. Кармазіним) до чотирьох робочих днів (у редакції, представлений до другого читання). Для прикладу, у проекті Закону, розробленому Центром нормопроектного забезпечення діяльності Президента України, пропонується визначити термін від трьох до десяти днів, “залежно від очікуваної кількості учасників зібрання” [30]. Також висловлюється думка, що, можливо, будь-який період у часі взагалі важко назвати оптимальним, адже багато чого залежить від мети проведення мирного заходу, ситуації в державі та багатьох інших факторів. Крім того, встановлення якихось часових меж виключає реалізацію громадянами права на “спонтанну” демонстрацію та контрдемонстрацію, проведення яких не можна передбачити заздалегідь. Тому законодавець повинен урахувати найважливіший критерій, закріплений Судом у Рішенні у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання від 19 квітня 2001 р. № 4–рп/2001 [29], за яким строки завчасного сповіщення повинні бути такими, що не заважали б громадянам реалізувати своє право на мирні зібрання.

Звернімо увагу, що в тексті законопроекту, підготовленому до другого читання, зазначається необхідність повідомити відповідний орган виконавчої влади “та/чи” орган місцевого самоврядування, тоді як у ч. 1 ст. 39 Конституції України застосовується виключно альтернативна диспозиція (“чи”). Таким чином, запропоноване належить розцінювати як обмеження гарантованого Конституцією України суб’єктивного права через ускладнення процедури його реалізації. Крім того, за законопроектом ця вимога не поширюється на проведення “спонтанного мирного зібрання”: введення такого терміна, крім легального визначення, ймовірно, потребуватиме офіційного тлумачення у разі його прийняття.

Найбільш значущими серед ухвалених рішень з питань офіційного тлумачення Конституції і законів України у сфері захисту трудових і соціальних прав є такі: у справі про тлумачення терміна “законодавство” від 9 липня 1998 р. № 12–рп/98; у справі про спілку, що діє на підприємстві, від 29 жовтня 1998 р. № 14–рп/98; у справі про охорону трудових прав депутатів місцевих рад від 26 березня 2002 р. № 6–рп/2002; у справі щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб від 7 травня 2002 р. № 8–рп/2002; у справі щодо повноважності Верховної Ради України від 17 жовтня 2002 р. № 17–рп/2002; у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 2, абзацу четвертого частини першої статті 3 Закону України “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)” від 24 грудня 2009 р. № 35–рп/2009 та ін.

Приміром, у Рішенні у справі про тлумачення терміна “законодавство” від 9 липня 1998 р. № 12–рп/98 [31] Суд надав роз’яснення зазначеного терміна, що вживається у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП України) щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору. За наведеним тлумаченням законодавством охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції законів України.

На підставі зазначеного рішення були внесені відповідні зміни до ст. 21 КЗпП України щодо сфери застосування трудового контракту як виду трудового договору. Така позиція Суду сприяла захисту трудових прав громадян, зміцненню законності у сфері реалізації громадянами права на працю.

У Рішенні у справі про профспілку, що діє на підприємстві, від 29 жовтня 1998 р. № 14–рп/98 [32] Суд надав офіційне тлумачення поняття “професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації”, використаного в абз. 6 ч. 1 ст. 431 КЗпП України, як будь-якої професійної спілки (профспілкової організації), яка відповідно до Конституції та законів України утворена на підприємстві, в установі, організації на основі вільного вибору її членів з метою захисту їх трудових і соціально-



економічних прав та інтересів, незалежно від того, чи є така професійна спілка стороною колективного договору, угоди. У цьому ж рішенні Суд зазначив, що професійні спілки, які діють на одному й тому ж підприємстві, в установі, організації, мають рівні права і є рівними перед законом. Питання про надання згоди на розірвання трудового договору з працівником у передбачених законом випадках і порядку вирішує професійна спілка, яка діє на підприємстві, в установі, організації, членом якої є працівник.

Ухвалення зазначеного Рішення Суду сприяло вдосконаленню законодавства про профспілки, його однаковому правозастосуванню відповідними суб'єктами відносин соціального партнерства. До того ж у цьому Рішенні наголошувалося на рівності прав профспілок, які діють на одному підприємстві, що мало своїм наслідком підвищення ролі профспілки та її захисту, а отже, й трудового захисту працівника. Актуальність порушеного питання зумовлена також прийняттям 23 грудня 2010 р. Закону України “Про соціальний діалог”.

У Рішенні у справі про соціальні гарантії громадян від 9 липня 2007 р. № 6–рп/2007 [33] Суд дійшов висновку, що зупинення Законом про Державний бюджет України дії інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій, внесення змін до інших законів України, встановлення іншого (додаткового) правового регулювання відносин, ніж передбачено законами України, не відповідає ст.ст. 1, 3, ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 19, ст.ст. 21, 22, п. 1 ч. 2 ст. 92, ч.ч. 1, 2, 3 ст. 95 Конституції України. Таким чином, Верховна Рада України не повноважна під час прийняття Закону про Державний бюджет України включати до нього положення про внесення змін до чинних законів України, зупиняти дію окремих законів України та/або будь-яким чином змінювати визначене іншими законами України правове регулювання суспільних відносин.

У Рішенні у справі про зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій від 1 грудня 2004 р. № 20–рп/2004 [34] наведено таку правову позицію Суду: оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачено чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення достатнього життєвого рівня (ст. 48 Конституції України), який не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого Законом (ч. 3 ст. 46 Конституції України), то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України не допускається.

Конституційний контроль у кримінальному судочинстві є елементом конституційного контролю в цілому й забезпечує вирішення загальних завдань, які покладають на Суд Конституція України (ст. 147) та Закон України “Про Конституційний Суд України” (ст. 2). Водночас у сфері кримінального судочинства можна виділити також специфічні завдання, які конкретизують і розвивають загальні. Зокрема одним із важливих завдань Суду у сфері кримінального судочинства є захист прав, законних інтересів і свобод громадян, дотримання яких повинно бути забезпечено у разі порушення кримінальної справи, досудового розслідування кримінальних справ, а також на інших стадіях кримінального судочинства.

Декілька рішень Суду стосувалися питання забезпечення незалежності суддів. Так, у Рішенні у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу від 1 грудня 2004 р. № 19–рп/2004 [35] Суд установив, що незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Недоторканність суддів — один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення — забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Відповідно до положення ч. 1 ст. 126 Конституції України зміст недоторканності суддів як умови виконання ними професійних обов'язків не обмежується закріпленою у частині третій зазначеної статті гарантією,



згідно з якою суддя не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради України до винесення обвинувального вироку судом. Положення ч. 2 ст. 126 Конституції України “вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється” треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв’язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов’язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо.

Правові позиції Суду, викладені у Рішенні у справі про запити народних депутатів України від 19 травня 1999 р. № 4-рп/99 [36], спрямовані також на зміцнення незалежності суддів. З метою забезпечення здійснення правосуддя Конституція України гарантує незалежність і недоторканність суддів і забороняє вплив на них у будь-який спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 126). У ч. 1 ст. 129 Конституції України визначено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. За результатами розгляду Суд дійшов висновку, що народний депутат України не має права звертатися з вимогами чи пропозиціями до судів, голів судів та суддів щодо конкретних судових справ. Якщо предметом розгляду Суду безпосередньо не були питання, віднесені до сфери кримінального судочинства, але в його правовій позиції йдеться про окремі міжпроцесуальні інститути, законодавець не повинен зволікати та зобов’язаний вжити нормотворчі заходи. У такому разі законодавець повинен забезпечити належну регламентацію відповідного міжгалузевого інституту як у кримінальному, так і в інших видах процесу. Прикладом відсутності такої законотворчої синхронізації може слугувати правова позиція Суду, викладена ним у п. 3 мотивувальної частини Рішення у справі про апеляційне оскарження ухвал суду від 27 січня 2010 р. № 3-рп/2010 [37]. Йдеться про можливість апеляційного оскарження ухвал суду в порядку цивільного судочинства, якщо закон не містить прямої заборони на таке оскарження. По суті, аналогічної думки Суд дотримувався у рішеннях у справі про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду від 28 квітня 2010 р. № 12-рп/2010 [38] та від 8 липня 2010 р. № 18-рп/2010 [39].

Таким чином, тлумачення Конституції і законів України сприяє вдосконаленню технології реалізації положень (норм) Основного закону. Оскільки розвиток суспільства значно випереджає розвиток права, конституційні норми вимагають певної адаптації до реалій сьогодення, тобто оновлення Конституції без змін її тексту. Здійснення повноважень відповідно до врегульованої законом процедури офіційного тлумачення, а також високий професійний рівень 18 членів Конституційного Суду — це основна гарантія обґрунтованої інтерпретації, а отже, і повноцінної реалізації Конституції України. У зв’язку з цим, є виправданим, застосовуючи офіційне тлумачення, Конституційному Суду пропонувати своє розуміння розгляданого питання, яке містить у собі елементи новизни, що не повинно розглядатись як втручання в компетенцію законодавчої влади або порушення принципу розподілу влади. При цьому офіційне тлумачення повинно бути таким, щоб межі волі, закріпленої в конституційних нормах, не були порушені [40, с. 61].

З питань офіційного тлумачення Конституції і законів України Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов’язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені (ч. 3 ст. 150 Конституції України). На відміну від актів про конституційність, акти офіційного тлумачення правових норм мають свої особливості. Серед вчених-юристів немає єдиної точки зору з приводу нормативної природи цих актів. Одні вважають, що при розгляді справ про тлумачення Конституційний Суд може здійснити всі необхідні заходи для забезпечення належної реалізації положень Конституції, включаючи їх нормативну конкретизацію. Те, що рішення Конституційного Суду по справах про тлумачення можуть мати нормативну природу, є очевидним. Ці рішення можна назвати



“квасінормами” (щоб не вступати у протиріччя з теорією розподілу влад), що зовсім не зменшує їх загальнообов’язкового характеру, а лише створює передумови до наступного визнання їх фактичного статусу — статусу норм права [41, с. 8]. Інші вчені вважають, що не можна визнавати нормативність актів Конституційного Суду України, насамперед, рішень про офіційне тлумачення, виходячи із принципів, покладених в основу самої Конституції. “Визнання за цими рішеннями не лише юридичної, але й нормативної природи призвело б до того, що Конституційний Суд України був би поставлений над усім державним механізмом і навіть над самою Конституцією України” [42, с. 113].

На нашу думку, оскільки нормативне визначення тлумачення у законодавстві України відсутнє, можливо, Конституційний Суд України, виходячи з його завдань, може користуватись деяким простором у тлумаченні, здійснюючи всі необхідні заходи по забезпеченню належної реалізації положень Конституції України. У випадку введення Конституційним Судом України нових правил офіційне тлумачення не може розглядатись як втручання у компетенцію законодавчої влади чи як порушення принципу розподілу влад.

Як вважає В. П. Тихий, рішення Конституційного Суду України про нормативне тлумачення — це інтерпретаційний акт. Воно має нормативний зміст, оскільки містить норми-роз’яснення, але не є нормативно-правовим актом, адже головною функцією останніх є встановлення нових норм права, відміна або зміна раніше діючих. Такої функції, такої якості рішення Конституційного Суду України про нормативне тлумачення не мають [5, с. 67].

На думку В. А. Гергелійника, юридична сила актів тлумачення повністю залежить від об’єкта тлумачення. І якщо тлумачення закону може бути змінено Верховною Радою через зміну закону, то тлумачення Конституції може бути скасовано лише після зміни норми Основного закону держави. І хоча акти тлумачення Конституційного Суду України мають деякі ознаки нормативності (мають загальнодержавний обов’язковий характер), однак вони не можуть розглядатись як самостійні джерела права. Вони є інтерпретаційними актами, мають допоміжний характер і можуть бути застосовані лише у зв’язку із застосуванням відповідної норми [43, с. 14].

З такою думкою не можна погодитись, оскільки не завжди акт Конституційного Суду України про офіційне тлумачення застосовується як невід’ємна частина норми, яка тлумачиться. Це пов’язано з тим, що той чи інший нормативно-правовий акт може відмінитися, змінюватися чи призупинитися. Однак правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані в актах про офіційне тлумачення, при відміні цього акта можуть виступати як правова основа для прийняття замість старого нормативно-правового акта або ж положення нового акта і потребують аналогічного офіційного роз’яснення, а отже, може зберегтись і значення офіційних роз’яснень Конституційного Суду України.

У питанні про наслідки рішень про офіційне тлумачення Конституційного Суду України в діючому законодавстві немає юридичної визначеності. Саме рішення про офіційне тлумачення Конституції і законів України не тягне втрату сили певними актами або окремими положеннями, як це відбувається з рішеннями про конституційність законів і інших нормативно-правових актів. Однак воно може стати підставою для судового оскарження в судах загальної юрисдикції певних рішень, дій, якщо при їх винесенні ці органи або посадові особи керувались неправильною інтерпретацією своїх повноважень, які суперечать офіційному тлумаченню, даному Конституційним Судом України. Як зазначає М. В. Тесленко, офіційне тлумачення не може існувати само по собі, застосовуватись самостійно, без положень Конституції України, які інтерпретуються. У цьому випадку акти Конституційного Суду України за своєю юридичною силою не поступаються Конституції [6, с. 273]. Тут необхідно згадати про ієрархічність актів правової системи України. Як відомо, за своєю юридичною силою вони знаходяться у певному



підпорядкуванні, оскільки мають свою систему послідовності. Очолює цю ієрархію Конституція — Основний закон України, який має вищу юридичну силу, далі йдуть закони і підзаконні акти. Рішення про офіційне тлумачення, будучи в певній мірі частиною Конституції України, є вищими за своєю юридичною природою і тому повинні стояти в ієрархії нормативних актів над законами.

Дослідження особливостей офіційного тлумачення, що здійснюється Конституційним Судом України, дає підстави зробити такі висновки. Наділення Конституційного Суду України правом офіційного тлумачення Конституції і законів України, яке є обов'язковим, свідчить про його виключну прерогативу в цій сфері. На конституційному рівні офіційне тлумачення Конституції та законів України є окремою формою діяльності Суду. Офіційний характер тлумачення, що здійснюється Судом, полягає в тому, що воно надається спеціально уповноваженим Основним законом державним органом, міститься в спеціальному акті Суду і є обов'язковим для всіх суб'єктів права, що зумовлює його нормативну якість. Як результат, тлумачення стає обов'язковою складовою положень юридичних актів, що інтерпретуються [44, с. 32].

Здійснення органом конституційного контролю інтерпретаційної діяльності, що передбачає офіційне тлумачення Конституції та законів України, набуває особливого значення з огляду на правову природу ухвалюваних ним рішень. Офіційне тлумачення набуває юридичної форми у вигляді завершеного правового акта (рішення), спрямованого на забезпечення адекватного розуміння і застосування положень Конституції України всіма суб'єктами права. Однак питання наслідків рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення потребує більш чіткого врегулювання, оскільки такі рішення, будучи в певній мірі частиною Конституції України, є вищими за своєю юридичною природою і тому повинні стояти в ієрархії нормативних актів над законами. Конституція України має безпосередню і пряму дію, відповідно і офіційне тлумачення її норм у випадку виникнення прогалин у законодавстві здатне заповнювати їх. Разом з тим Конституційному Суду України в будь-яких умовах (політичних, соціально-економічних) при тлумаченні необхідно бути дуже обережним у намаганнях наповнення конституційних положень новим змістом, щоб не допустити зміни сутності Конституції України і не вийти при цьому за межі своїх повноважень.

Список використаних джерел

1. Цвік, М. В. Про офіційне тлумачення законів України [Текст] / М. В. Цвік // Вісник Академії правових наук України. — 1997. — № 4 (11). — С. 56–60.
2. Скомороха, В. Окремі питання поділу влади, визначення державної та судової влади, незалежності судової влади [Текст] / В. Скомороха // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 52–67.
3. Тихий, В. Офіційне тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом України [Текст] / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 4. — С. 38–45.
4. Хабриева, Т. Я. Толкование Конституции Российской Федерации: теория и практика [Текст] / Т. Я. Хабриева. — М. : Юристъ, 1998. — 245 с.
5. Тихий, В. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень [Текст] / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 1. — С. 67–72.
6. Тесленко, М. В. Судебный конституционный контроль в Украине [Текст] : монограф. / М. В. Тесленко ; вступ. ст. В. Ф. Погорилко. — К. : Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. — 344 с.
7. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
8. Тихий, В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненням фізичних і юридичних осіб [Текст] / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 2. — С. 65–69.



9. *Корейба, І. В.* Офіційне тлумачення як повноваження Конституційного Суду України [Текст] / І. В. Корейба // Право і Безпека. — 2009. — № 5. — С. 14–20.
10. *Тодика, Ю. М.* Конституція України: проблеми теорії і практики [Текст] : монограф. / Ю. М. Тодика. — Х. : Факт, 2000. — 450 с.
11. *Чубар, Л.* Захист прав і свобод людини і громадянина у конституційному судочинстві [Текст] / Л. Чубар // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 85–89.
12. *Кудрявцев, Ю. В.* Конституционный Суд России: опыт и проблемы [Текст] / Ю. В. Кудрявцев // Государство и право. — 1994. — № 1. — С. 132–136.
13. Регламент Конституційного Суду України, затв. рішенням Конституційного Суду України від 05.03.1997 р., у ред. згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14.10.2008 р. № 34-р/2008 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97>.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 [Текст] // ОВУ. — 2000. — № 4. — Стор. 114. — Ст. 126.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України” від 22.02.2000 р. № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв’язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV “Перехідні положення” Конституції України, статті 73 Закону України “Про Конституційний Суд України”, частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 [Текст] // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 2. — С. 7–18.
16. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 15. — Ст. 232.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України “Про інформацію” та статті 12 Закону України “Про прокуратуру” (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 р. № 5-зп [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей) від 10.04.2003 р. № 8-рп/2003 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-03.
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України “Про молодіжні та дитячі громадські організації” (справа про молодіжні організації) від 13.12.2001 р. № 18-рп/2001 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-01.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п’ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI “Заключні положення” Закону України “Про політичні партії в Україні” (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12.06.2007 р. № 2-рп/2007 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-07.
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої



- статті 11 Закону України “Про політичні партії в Україні” (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) від 16.10.2007 р. № 9-п/2007 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07.
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про вибори народних депутатів України” (справа про вибори народних депутатів України) від 26.02.1998 р. № 1-рп/98 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98.
23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 06.07.1999 р. № 7-рп/99 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-99.
24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України “Про вибори народних депутатів України” (справа про виборчу заставу) від 30.01.2002 р. № 2-рп/2002 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02.
25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 3 Закону України “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим” (справа про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим) від 17.04.2003 р. № 9-рп/2003 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-03.
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України “Про вибори народних депутатів України” (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) від 03.07.2003 р. № 13-рп/2003 [Електронний ресурс] Конституційний Суд України. — URL : www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id.
27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 30 Закону України “Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” (справа про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів) від 23.10.2003 р. № 17-рп/2003 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-03.
28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України “Про вибори Президента України”, “Про Державний реєстр виборців”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України” та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України) від 19.10.2009 р. № 26-рп/2009 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09.
29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01.



30. Удосконалення законодавчого урегулювання свободи мирних зібрань громадян [Електронний ресурс] Національний інститут стратегічних досліджень. — URL : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/february2009/5.htm>.
31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна “законодавство”) від 09.07.1998 р. № 12–рп/98 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.
32. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Вільної профспілки працівників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення поняття “професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації”, використаного в абзаці шостому частини першої статті 43-1 Кодексу законів про працю України (справа про профспілку, що діє на підприємстві) від 09.07.1998 р. № 14–рп/98 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.
33. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України конституційності положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України “Про Державний бюджет України на 2007 рік” (справа про соціальні гарантії громадян) від 09.07.2007 р. № 6–рп/2007 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.
34. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 44, 47, 78, 80 Закону України “Про Державний бюджет України на 2004 рік” та конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 78 Закону України “Про Державний бюджет України на 2004 рік” (справа про зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій) від 01.12.2004 р. № 20–рп/2004 [Текст] // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 6. — С. 23–31.
35. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України “Про статус суддів” (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 р. № 19–рп/2004 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.
36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про запити народних депутатів України) від 19.05.1999 р. № 4–рп/99 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98.
37. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв’язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27.01.2010 р. № 3–рп/2010 [Текст] // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 21–26.
38. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28.04.2010 р. № 12–рп/2010 [Текст] // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 4. — С. 8–11.
39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв’язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України) від 08.07.2010 р. № 18–рп/2010 [Текст] // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 5. — С. 20–24.



40. Тацій, В. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України [Текст] / В. Тацій, Ю. Тодика // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 60–63.
41. Эбзеев, Б. С. Толкование Конституции Конституционным Судом Российской Федерации: теоретические и практические проблемы [Текст] / Б. С. Эбзеев // Государство и право. — 1998. — № 5. — С. 5–12.
42. Шаповал, В. М. Становлення конституційної юрисдикції в Україні [Текст] / В. М. Шаповал // Правова держава: Щорічник наукових праць. — К., 1998. — Вип. 9. — С. 111–115.
43. Гергелійник, В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 “Конституційне право” / В. О. Гергелійник. — К., 2000. — 18 с.
44. Тацій, В. Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України [Текст] / В. Тацій // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 32–41.

*Рекомендовано до друку кафедрою конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 3 від 4 листопада 2013 року)*

Надійшла до редакції 31.10.2013

Ивановская А. Н. Официальное толкование Конституции и законов Украины как полномочие Конституционного Суда Украины

Рассмотрены полномочия Конституционного Суда Украины в сфере официального толкования Конституции и законов Украины, проанализированы точки зрения разных ученых относительно содержания официального толкования, исследованы его особенности, круг субъектов обращения в Конституционный Суд по поводу официального толкования, охарактеризованы его основные стадии. Проанализирована практическая деятельность Конституционного Суда Украины по осуществлению официального толкования Конституции и законов Украины. На основании проведенного исследования определены направленность официального толкования Конституционного Суда на обеспечение реализации и защиты прав и свобод человека и гражданина. Выявлены и обоснованы особенности юридической природы актов Конституционного Суда Украины относительно официального толкования Конституции и законов Украины. Определены правовые последствия решений об официальном толковании и их место в системе нормативно-правовых актов. Проанализированы проблемы современного состояния правового регулирования данного вопроса в Украине и пути их решения.

Ключевые слова: Конституция Украины, законы Украины, официальное толкование, Конституционный Суд Украины, защита прав и свобод человека и гражданина, решение Конституционного Суда, правовая позиция, юридическая природа актов толкования Конституционного Суда.

Ivanovska, A. M. The Official Interpretation of the Constitution and Laws of Ukraine as the Powers of the Constitutional Court of Ukraine

We analyzed the powers of the Constitutional Court of Ukraine in the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine, analyzed different points of view of various scholars on the contents of the official interpretation, explored its features, the range of subjects appeals to the Constitutional Court for official interpretations, its main stages has been described. We analyzed the practice of the Constitutional Court of Ukraine to implement the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine. On the basis of the research, we defined the direction of the official interpretation of the Constitutional Court to ensure the implementation and protection of the rights and freedoms of man and citizen. We discovered and proved features of legal nature of acts of the Constitutional Court of Ukraine regarding an official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine. We also determined the legal consequences of making an official interpretation and their place in the regulations. We outlined the current state of the legal regulation of this issue in Ukraine and ways to solve them.

Keywords: Constitution of Ukraine, laws of Ukraine, the official interpretation, Constitutional Court of Ukraine, protection of rights and freedoms of man and citizen, the decision of Constitutional Court, the legal position, the legal nature of the interpretation of acts of the Constitutional Court.